

ВОРОНКОВА Валентина Григорівна

д-р філос. наук, професор,
академік НАНВО України,
Інженерний навчально-науковий інститут
ім. Ю. М. Потебні,
Запорізький національний університет
ORCID ID: 0000-0002-0719-1546

КИВЛЮК Ольга Петрівна

д-р філос. наук, професор,
Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-7900-9299
Україна

ВІДПОВІДАЛЬНЕ ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Відповідальне цифрове громадянство в епоху цифрових технологій – це безпечне і відповідальне використання онлайн-технологій для активної взаємодії з суспільством, владою, освітою, що дає людям можливість використовувати переваги цифрових технологій ефективним способом. Відповідальне цифрове громадянство націлене на те, щоб усі громадяни володіли широким спектром цифрових навичок, для того, щоб мати змогу керувати технологічними інноваціями, адже стратегія цифрового єдиного ринку спрямована на те, щоб кожен громадянин був цифровим громадянином. Громадянство все більше опосередковується цифровою комунікацією¹. Згідно з визначенням, наданим Карен Моссбергер, одним із авторів книги «Цифрове громадянство: Інтернет, суспільство та участь», цифрові громадяни – це «ті, хто регулярно та ефективно користується Інтернетом». У цьому сенсі цифровий громадянин – це особа, яка використовує інформаційні технології (ІТ) для участі в суспільстві, політиці та уряді². Останні розробки концепції визначають цифрове громадянство як самовизначення

1 Akcil, U., Altinay, Z., & Altinay, F. Assessing the effects of managers in the digital age on the management process of digital citizenship roles. *The Anthropologist*, 2016, 23(1-2). P.209-217.

2 Kuş, Z., Güneş, E., Başarmak, U., & Yakar, H. Development of a digital citizenship scale for youth: a validity and reliability study. *Journal of Computer and Education Research*, 2017, 5(10). P. 298-316.

ролі людей у суспільстві за допомогою цифрових технологій, наголошуючи на розширення можливостей і демократизації характеристик ідеї громадянства. Ці теорії спрямовані на врахування дедалі зростаючої датафікації сучасних суспільств, що ставить під сумнів значення «бути (цифровими) громадянами в датафікованому суспільстві», яке також називається «алгоритмічне суспільство», яке характеризується дедалі більшою датафікацією соціального життя та повсюдною присутністю практик спостереження, використанням штучного інтелекту та великих даних³.

Ми не можемо просто припустити, що бути громадянином онлайн вже щось означає – чи то здатність брати участь, чи здатність залишатися в безпеці, а потім шукати тих, чия поведінка відповідає цьому значенню. Натомість ідея цифрового громадянства має відображати ідею про те, що ми більше не є просто «користувачами» технологій, оскільки вони формують наше агентство як індивідів, так і як громадян. У контексті алгоритмічного суспільства питання цифрового громадянства стає одним із ступеню, до якого суб'єкти можуть оскаржувати, уникати чи посередницьких подвійних даних у цьому суспільстві, пов'язаному з даними. Ці роздуми акцентують увагу на ідеї цифрового простору (або кіберпростору) як політичного простору, де має бути забезпечена повага до фундаментальних прав особи з посиленням як на традиційні, так і на нові специфічні права в Інтернеті в умовах цифрового конституціоналізму і де на карту поставлено свободу дій та ідентичність людей як громадян⁴.

Вважається, що ця ідея цифрового громадянства є не тільки активною, але й перформативною в тому сенсі, що «у суспільствах, які все більше посередництво цифрових технологій, цифрові дії стають важливим засобом, за допомогою якого громадяни створюють, виконують і виконують свою роль у суспільстві». Зокрема, для Ісіна та Рупперта це вказує на активне значення (цифрового) громадянства, засноване на ідеї, що ми констатуємо себе як цифрових громадян, вимагаючи прав в Інтернеті, Люди, які вважають себе цифровими громадянами, часто широко використовують ІТ – створюють блоги, використовують соціальні мережі та беруть участь в онлайн-журналістиці. Хоча цифрове громадянство починається, коли будь-яка дитина, підліток або дорослий реєструє адресу електронної пошти, розміщує фотографії в Інтер-

3 Олтрейд Дагого. Нове мислення. Від Айнштейна до штучного інтелекту: наука і технології, що змінили світ / пер. з англ. І.Возняка. Харків : Біват, 2021. 368 с.

4 United Nations. E-Government Survey 2020. New York: United Nations, 2020.

неті, використовує електронну комерцію для покупки товарів в Інтернеті та/або бере участь у будь-якій електронній функції B2B або B2C, процес становлення цифровий громадянин виходить за рамки простої діяльності в Інтернеті. Таким чином, цифрові технології допомагають знизити бар'єри для участі в житті суспільства як громадянина в умовах впливу інноваційних технологій на сталий розвиток всіх галузей Європи після пандемії COVID-19⁵.

Щоб бути активними громадянами у сучасному суспільстві, людина повинна знати технології, оскільки повсякденне життя пов'язане з цифровими інструментами, людині потрібні цифрові навички для навчання, роботи, взаємодії з послугами, купівлі та продажу онлайн, розваг, культурної, політичної та громадської участі. Відповідальне цифрове громадянство – це здатність позитивно й активно брати участь у житті суспільства за допомогою цифрових технологій, щоб стати ефективними цифровими громадянами як суб'єктами суспільства, для чого мати необхідні знання та компетенції, які включають наявність цифрових навичок для оцінки інформації в Інтернеті, обізнаність споживачів послугами через Інтернет, розуміння питань конфіденційності та безпеки. Відповідальне цифрове громадянство включає загальні громадянські навички, такі як повага та співпереживання іншим, так як цифрові технології та перебування в Інтернеті надають молодим людям можливість творити, грати, спілкуватися, навчатися⁶.

9 березня 2021 року Комісія виклала своє бачення цифрової трансформації Європи до 2030 року у своєму Повідомленні «Про цифровий компас: європейський шлях для цифрового десятиліття». У вересні 2021 року Комісія запровадила надійну структуру управління для досягнення цифрових цілей у формі Шляху до цифрового десятиліття. У своїй промові на заході «Лідерство цифрового десятиліття» (Сінеш, Португалія, 1 червня 2021 р.) президент Комісії Урсула фон дер Ляєн заявила: «Ми приймаємо нові технології», а Лісабонська декларація «Цифрова демократія з метою створення моделі цифрової трансформації, яка зміцнює людину» заявила, що Європа сприяє формуванню цифрової екосистеми з Єдиним цифровим ринком і відстоює цінності цифрового суспільства та цифрового врядування⁷.

5 Череп А. В., Воронкова В. Г., Череп О. Г., Венгерська Н. С., Безкоровайна Л. В. Вплив креативних інноваційних технологій на сталий розвиток туристичної галузі в Європі після пандемії COVID-19. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University, 2021. 8 (85). С. 134–146.

6 Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, Андриякайтене Регіна. Антропологічні виміри смарт-суспільства: теоретико-концептуальний досвід. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Запоріжжя. 2018, Вип. 73. С. 25–40.

7 Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.

Європейська Комісія сформувала концепцію відповідального цифрового громадянства, в основі якої бачення, цілі та шляхи для успішної цифрової трансформації Європи до 2030 року. Концепція має вирішальне значення для досягнення переходу до кліматично нейтральної, замкнутої та стійкої економіки, щоб бути цифровим середовищем у відкритому та взаємопов'язаному світі; проводити цифрову політику, яка розширює можливості людей і підприємств, щоб отримати зосереджене на людині, стійке та процвітаюче цифрове майбутнє. Концепція націлена на те, щоб включати усунення вразливостей і залежностей, а також прискорення інвестицій, щоб зробити наступні роки «Цифровим десятиліттям» Європи. Європа відповідає на заклик Європейської Ради створити «Цифровий компас», який базується на цифровій стратегії Комісії до 2030 року. Концепція пропонує узгодити набір цифрових принципів, щоб швидко запустити важливі міжнародні проекти та підготувати законодавчу пропозицію, яка встановлює надійну структуру управління, для моніторингу прогресу – Цифровий компас⁸.

Комісія пропонує Цифровий компас, щоб перевести цифрові амбіції ЄС до 2030 року у конкретні програми, терміни, концепції. Маргрете Вестгер сказала: «Ми хочемо безпечних технологій, які працюють для людей і які поважають наші права та цінності. Також коли ми онлайн, ми хочемо, щоб усі мали можливість брати активну участь у наших суспільствах, які все більше оцифровуються. Ця декларація дає нам чіткий орієнтир щодо прав і принципів онлайн-світу»⁹.

Комісар з питань внутрішнього ринку Тьєррі Бретон сказав: «Ми хочемо, щоб європейці знали: живучи, навчаючись, працюючи, ведучи бізнес у Європі, ви можете розраховувати на висококласне підключення, безперебійний доступ до державних послуг, безпечний і чесний цифровий простір. Ми прагнемо просувати ці принципи як стандарт для світу». Декларація охоплює права та принципи цифрової трансформації, такі як підтримка солідарності та інклюзії, забезпечення свободи вибору в Інтернеті, сприяння участі у цифровому публічному просторі, підвищення рівня безпеки, розширення можливостей окремих людей і сприяння стійкості цифрового майбутнього, розвитку освіти у діджиталізованому суспільстві¹⁰.

8 Krutka, D. G., & Carpenter, J. P. Digital Citizenship in the Curriculum. *Educational Leadership*, 2017, 75(3). P. 50–55.

9 Kara, T., & Atasoy, E. The research of social studies books and teaching program (2018) within the framework of digital citizenship notion and sub dimension. *Balıkesir University the Journal of Social Sciences Institute*, 2019, 22(41). P. 133–154.

10 Нікітенко, В. О., Олексенко, Р. І., Кивлюк О. П. Становлення і розвиток освіти у діджиталізованому суспільстві. *HUMANITIES STUDIES : Collection of Scientific Papers* / ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house «Helvetica», 2022. 10 (87). С. 53–63.

Ці права та принципи мають супроводжувати людей у ЄС у повсякденному житті: доступне та високошвидкісне цифрове підключення скрізь і для всіх, добре обладнані класи та вчителі з цифровими навичками, безперервний доступ до державних послуг, безпечне цифрове середовище для дітей, відключення у неробочий час, інформація про вплив наших цифрових продуктів на навколишнє середовище, контроль, як використовуються особисті дані. Декларація ґрунтується на праві ЄС, починаючи з Договорів і закінчуючи Хартією основних прав, а також правом Суду, який базується на досвіді Європейського стовпа соціальних прав. Просування та впровадження принципів, викладених у декларації, є спільним політичним зобов'язанням і відповідальністю як на рівні Союзу, так і на рівні держав-членів у межах їхніх компетенцій. Комісія запропонувала відстежувати прогрес, оцінювати прогалини та надавати рекомендації щодо дій за допомогою щорічного звіту про «Стан цифрового десятиліття». 28 жовтня 2021 року в межах співпраці Міністерства освіти і науки та Google в Україні було проведено Всеукраїнську онлайн-майстерню з цифрового громадянства й безпеки до Місяця кібербезпеки в Україні¹¹.

Цифрова трансформація створює глобальні виклики. ЄС працює над просуванням свого позитивного та орієнтованого на людину цифрового порядку денного у рамках міжнародних організацій та через міцні міжнародні цифрові партнерства. Поєднання внутрішніх інвестицій ЄС із значним фінансуванням, доступним у рамках нових інструментів зовнішньої співпраці, дозволяє ЄС працювати з партнерами по всьому світу для досягнення спільних глобальних цілей. Комісія запропонувала створити нову Раду з торгівлі та технологій ЄС-США, що підкреслює важливість інвестування у покращення зв'язку із зовнішніми партнерами ЄС, наприклад, шляхом створення Фонду цифрового зв'язку.

Європа має життєву можливість відновити кращі процеси. Завдяки новому багаторічному бюджету та Фонду відновлення та стійкості мобілізовано безпрецедентні ресурси для інвестицій у цифровий перехід. Пандемія показала, наскільки важливі цифрові технології та навички для роботи, навчання та залучення, які мають стати кращими. Зараз ми маємо провести цифрове десятиліття Європи, щоб усі громадяни та підприємства мали доступ до цифрового світу в умовах соціально-відповідального суспільства¹².

11 Режим доступу <https://mon.gov.ua/ua/news/vidbulas-vseukrayinska-onlajn-majsternya-z-cifrovogo-gromadyanstva-j-bezpeki> (26 липня 2022 року).

12 Воронкова В. Г., Андрюкайтене Регіна. Становлення і розвиток соціально відповідального суспільства. Соціально-відповідальне суспільство: реалії, виклики, перспективи: матеріали Всеукраїнської наукової конференції сту-

У своїй промові про стан Союзу у 2020 році президент Комісії Урсула фон дер Ляєн закликала Європу продемонструвати більше цифрового лідерства зі спільним баченням на 2030 рік, заснованого на чітких цілях і принципах, таких як універсальне підключення та повага до права на приватність і свободу мовлення. Європейська рада запропонувала Комісії представити комплексний цифровий компас, який визначає амбіції ЄС на 2030 рік. Рівень фінансування ЄС, доступний у рамках Фонду відновлення та стійкості, дозволить досягти безпрецедентного масштабу та інтенсивності співпраці між державами-членами, необхідної для досягнення успішної цифрової трансформації¹³.

Для кожного національного плану, що супроводжує цифровий компонент європейського бюджету на 2021-2027 роки, встановлено 20 % цільових витрат на цифрові технології, для чого необхідне компетентне та позитивне залучення до цифрових технологій; активна та відповідальна участь у спільнотах на всіх рівнях; залучення до подвійного процесу навчання впродовж життя; постійного захисту людської гідності. У проекті «Європейське цифрове громадянство» стверджується, що молодих людей слід підтримувати «безпечно, ефективно, критично та відповідально брати участь у світі, наповненому соціальними медіа та цифровими технологіями». Обидва визначення можуть бути встановлені в контексті Компетенцій для цифрової культури, які сприяють розвитку конкретних цінностей, ставлень, навичок, знань і розуміння громадянських компетенцій як для участі в цифрових, так і фізичних спільнотах.

Цифрові компетенції розвиваються навколо чотирьох сторін:

1) цифрові громадяни та висококваліфіковані цифрові професіонали: до 2030 року, принаймні 80 % усіх дорослих, повинні мати базові цифрові навички, у результаті чого в ЄС має бути 20 мільйонів спеціалістів з ІКТ;

2) безпечні, ефективні та стійкі цифрові інфраструктури: до 2030 року всі домогосподарства ЄС повинні мати гігабітне підключення, всі населені пункти повинні бути покриті 5G; виробництво передових і екологічно чистих напівпровідників у Європі має становити 20 % світового виробництва; 10 000 кліматично нейтральних високозахищених периферійних вузлів мають бути розгорнуті в ЄС; Європа повинна мати свій перший квантовий комп'ютер;

дентів, аспірантів та молодих вчених (14 травня 2021 р.) Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного; за загальною редакцією Ортіної Г. В. Мелітополь: ФОП Однорот Т. В. 2021. С.38–40.

13 Xu, S., Yang, H. H., MacLeod, J., & Zhu, S. (2019). Social media competence and digital citizenship among college students. *Convergence*, 25(4). P. 735–752.

3) цифрова трансформація бізнесу: до 2030 року три з чотирьох компаній повинні використовувати послуги хмарних обчислень, великі дані та штучний інтелект; більше 90 % МСП мають досягти принаймні базового рівня цифрової інтенсивності; кількість єдинокористувачів ЄС має подвоїтися;

4) цифровізація державних послуг: до 2030 року всі ключові державні послуги мають бути доступні онлайн; всі громадяни матимуть доступ до своїх електронних медичних карток; 80 % громадян повинні використовувати рішення eID¹⁴.

Цифровий Компас ЄС встановлює надійну спільну структуру управління з державами-членами на основі системи моніторингу з щорічним звітуванням, цілі якої будуть закріплені у політичній програмі, яка буде узгоджена з Європейським парламентом і Радою. Для кращого усунення прогалин у критично важливому потенціалі ЄС Комісія сприятиме швидкому запуску багатонаціональних проектів, поєднуючи інвестиції з бюджету ЄС, держав-членів і промисловості, спираючись на Фонд відновлення та стійкості та інше фінансування ЄС. У своїх планах відновлення та стійкості країни-члени зобов'язуються виділити щонайменше 20 % на цифровий пріоритет. Можливі багатонаціональні проекти включаються у загальноєвропейську взаємопов'язану інфраструктуру обробки даних, проектування та розгортання надійних процесорів з низьким енергоспоживанням наступного покоління або підключених державних адміністрацій.

Права та цінності ЄС є основою людського підходу ЄС до цифрових технологій, повинні повністю відображатися в онлайн-просторі, як і в реальному світі. Європейська Комісія пропонує розробити структуру цифрових принципів, як доступ до високоякісного підключення, достатніх цифрових навичок, державних послуг, справедливих і недискримінаційних онлайн-послуг. Ці принципи закріплені в міжінституційній декларації між Європейським Парламентом, Радою та Комісією, спираються на Європейський стовп соціальних прав, і будуть відстежуватися у щорічному Євробарометрі, як цифрові права громадян поважаються в Європі¹⁵.

Щоб молоді люди стали ефективними та відповідальними цифровими громадянами, їм необхідно розвинути кілька навичок. Експертна

14 Yalçinkaya, B., & Cıbaroğlu, M. O. Investigation of digital citizenship perception: An empirical evaluation. *Business & Management Studies: An International Journal (BMIJ)*, 2019, 7(4). P. 1188–1208.

15 Voronkova, Valentyna, Kyvliuk, Olga, Nikitenko, Vitalina, Oleksenko, Roman. "Stem-education" as a factor in the development of "smart-society": forming of "stem-competence" («Stem-освіта» як фактор розвитку «smart-суспільства»: формування «stem-компетентностей»). Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць / За ред. В. Г. Воронкової. Вип. 72. Запоріжжя, РВВ ЗДІА, 2018. С. 114–124.

група Ради Європи з освіти цифрового громадянства визначила компетенції, які мають набути цифрові громадяни. Кожна з них складається з поєднання цінностей, навичок, ставлень, знань і критичного розуміння, які діляться на три основні категорії: 1) перебування онлайн; 2) благополуччя онлайн; 3) права онлайн. Формування цифрового відповідального громадянства щодо доступу до цифрового середовища включає низку компетенцій, які стосуються не лише подолання різних форм цифрового відчуження, але й навичок, необхідних майбутнім громадянам для участі у цифрових просторах¹⁶.

1. Навчання та творчість. Ця компетенція стосується бажання та ставлення до навчання у цифровому середовищі протягом життя, як для розвитку, так і для вираження різних форм творчості, з різними інструментами та у різних контекстах: охоплює компетенції особистого та професійного розвитку, щоб підготувати громадян до вирішення проблем з відповідальністю, впевненістю та компетентністю, використовуючи інноваційні способи¹⁷.

2. Медіа та інформаційна грамотність. Ця компетенція стосується здатності інтерпретувати, розуміти та виражати творчість за допомогою цифрових засобів масової інформації з використанням критичного мислення. Бути медіа та володіти інформаційною грамотністю – це те, що потрібно розвивати через освіту та постійний обмін з навколишнім середовищем; важливо вийти за рамки простого «вміння» використовувати ті чи інші медіа, наприклад, або просто «бути поінформованим». Цифровий громадянин має підтримувати ставлення, яке покладається на критичне мислення як основу для значущої та ефективної участі його в спільноті.

3. Етика та емпатія. Ця сфера стосується етичної поведінки в Інтернеті та взаємодії з іншими на основі таких навичок, як здатність розпізнавати та розуміти почуття та точки зору інших. Співчуття є важливою вимогою для позитивної онлайн-взаємодії та для реалізації можливостей, які надає цифровий світ¹⁸.

4. Здоров'я та добробут. Цифрові громадяни живуть як у віртуальному, так і в реальному просторі. З цієї причини базових навичок цифрової компетентності недостатньо, людям також потрібен набір установок, навичок,

16 Vitalina A. Nikitenko, Valentyna H. Voronkova, Regina Andriukaitiene, Roman I. Oleksenko. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions *Propósitos y Representaciones* Jan. 2021, Vol. 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999.

17 Oyedemi, Toks (2015). Internet access as citizen's right? *Citizenship in the digital age. Citizenship Studies*, 19(3–4), 450–464. Peker, Adem (2015). Analyzing the Risk Factors Predicting The Cyberbullying Status of Secondary School Students. *Eğitim ve Bilim*, 40(181). P. 57–75.

18 Donovan, J. & Welch, M. Digital Citizenship: You Can't Go Home Again. *TechTrends*, 2017, 61, 524–530.

цінностей і знань, які допоможуть краще усвідомлювати проблеми здоров'я та благополуччя. Здоров'я та благополуччя в багатому на цифрові технології світі передбачає усвідомлення проблем і можливостей, які можуть вплинути на здоров'я, включаючи, залежність від Інтернету, ергономіку, а також надмірне використання цифрових і мобільних пристроїв¹⁹.

5. ePresence та комунікації. Цей домен стосується розвитку особистих і міжособистісних якостей, які підтримують цифрових громадян у створенні та підтримці онлайн-присутності та ідентичності, а також онлайн-взаємодій, які є позитивними, послідовними та послідовними. Він охоплює такі компетенції, як онлайн-спілкування та взаємодія з іншими у віртуальних соціальних просторах, а також керування своїми даними та слідами.

6. Права онлайн. Активна участь стосується компетенцій, необхідних громадянам, щоб повністю усвідомлювати, як вони взаємодіють у цифровому середовищі, в якому вони живуть, щоб приймати відповідальні рішення, водночас беручи активну й позитивну участь у демократичних культурах, у яких вони живуть.

7. Права та обов'язки. Подібно до того, як громадяни користуються правами та обов'язками у фізичному світі, цифрові громадяни в онлайн-світі також мають певні права та обов'язки. Цифрові громадяни можуть користуватися правами на конфіденційність, безпеку, доступ і включення, свободу вираження поглядів. Однак із цими правами пов'язані певні обов'язки, такі як етика та емпатія, інші обов'язки щодо забезпечення безпечного та відповідального цифрового середовища для всіх²⁰.

8. Конфіденційність і безпека. Цей домен включає дві різні концепції: конфіденційність стосується переважно особистого захисту власної та чужої онлайн-інформації, тоді як безпека більше пов'язана з власною обізнаністю про дії та поведінку в Інтернеті. Цей домен охоплює такі компетенції, як належне керування особистою та чужою інформацією, якою ділиться в Інтернеті, або забезпечення безпеки в Інтернеті (наприклад, використання навігаційних фільтрів, паролів, антивірусного програмного забезпечення та брандмауера), щоб уникнути небезпечних ситуацій.

19 Мар'єнко В. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології як чинник підвищення ефективності інноваційного потенціалу організації. *Humanity Studies*. 2021. № 9 (86). С. 154–167.

20 Венгерська Н. С., Череп А. В., Воронкова В. Г., Безкоровайна Л. Цифрова трансформація електронної освіти в країнах ЄС: поширення європейського досвіду в Україні. *Цифрова трансформація електронної освіти в країнах ЄС: поширення європейського досвіду в Україні* / Європейський вектор модернізації інженерної та економіко-управлінської освіти в умовах сталого розвитку промислового регіону : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 травня 2021 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя : наук. ред. Н. Г. Метеленко. ЗНУ Інженерний навчально-науковий інститут, 2021. С. 220–223.

9. Обізнаність споживачів. Інтернет, з усіма його вимірами, такими як соціальні медіа чи інші віртуальні соціальні простори, є середовищем, де часто бути відповідальним цифровим громадянином також означає бути споживачем. Розуміння наслідків комерційної реальності великої кількості онлайн-простору є однією з компетенцій, якими люди повинні володіти, щоб зберегти свою автономію як цифрових громадян²¹.

Як засвідчив аналіз, цифрове громадянство є синонімом відповідальної та етичної участі у цифровому світі, критичного мислення, безпечної поведінки. Цифрові технології зробили революцію у тому, як ми живемо, працюємо, навчаємося та взаємодіємо з іншими. Від усіх громадян очікується певна поведінка у суспільстві, наприклад, повідомляти про злочинну діяльність, допомагати іншим або мати належне ставлення один до одного. У європейській концепції є очікування від людей, які активно працюють у цифровому середовищі, наприклад, для навчання чи роботи. Ці очікування є основою поняття «відповідальне цифрове громадянство», що означає відповідальне використання Інтернету, комп'ютерів та інших цифрових пристроїв.

Викладання відповідального цифрового громадянства полягає не лише в тому, щоб запропонувати студентам дотримуватися правил, політики та процедур, заохочувати до критичного мислення у цифровому світі, до безпечної поведінки та відповідальної участі в ньому, зберігаючи своє здоров'я та благополуччя.

Головні концепти та правила відповідального цифрового громадянства.

1. Поважайте себе та інших. Юридичний аспект цифрового громадянства полягає у знанні прав і обмежень, яких слід поважати під час використання цифрових технологій. Студенти повинні розуміти, що онлайн-інструменти наражають людей на крадіжку їх особистої та фінансової інформації, переслідування та залякування. Вони також повинні розуміти, що від них очікується згідно з канадським законом про авторське право. До них належать прийняття належної практики щодо використання зображень, представлення цитат, уникнення плагіату, дотримання прав інтелектуальної власності²².

2. Дотримуйтеся правил пристойності поведінки людей, які використовують цифрові технології. Не всі люди мають однакові можливо-

21 Elmalı, F., Tekin, A., & Polat, E. A study on digital citizenship: preschool teacher candidates vs. computer education and instructional technology teacher candidates. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 2020, 21(4). P. 251–269.

22 Воронкова В. Г., Капітаненко Н. П., Нікітенко В. О. Правові засади захисту інтелектуальної власності у цифровому суспільстві. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. №4 (10). С.32–37.

сті для використання цифрових технологій, цифрові технології прагнуть забезпечити доступ для всіх, незалежно від здібностей, соціально-економічного статусу чи місця проживання. Мережевий етикет – це правила пристойності, які регулюють поведінку людей, які використовують цифрові технології. Учні дізнаються, як використання ними цифрових технологій впливає на інших; вони вчаться відповідати за свої вчинки та ставитися до інших в Інтернеті так, якби хотіли, щоб ставилися до вас. Студенти можуть навчитися дотримуватися правил мережевого етикету, дотримуючись вказівок і очікувань, викладених на веб-сайтах, які вони відвідують; можуть запитати себе, який вплив матиме вміст, який вони пишуть, публікують або діляться, як інші можуть це інтерпретувати. Студенти повинні розуміти, що письмові повідомлення не завжди відображають справжні наміри автора, так як деякі люди можуть неправильно витлумачити повідомлення, яке має бути жартівливим або саркастичним, людина не може передати почуття в Інтернеті так само, як у реальному світі.

3. Цифрова грамотність включає навички розуміння, письма та критичного мислення, а також використання цифрових технологій²³. Студенти повинні навчитися вибирати найкращий цифровий інструмент для запланованої роботи та ефективно ним користуватися. Вони повинні навчитися оцінювати точність, перспективність і достовірність онлайн-ресурсів і вмісту соціальних мереж. Цифрова грамотність охоплює як когнітивні, так і технічні навички, тож зважаючи на це, учні повинні визначити, чи заслуговує на довіру онлайн-ресурс. Важливо вміти використовувати правильну технологію у потрібний час для обміну інформацією; навчитися використовувати різні способи спілкування, такі як текстові повідомлення або соціальні мережі; навчитися впорядковувати свої думки.

Відповідальні цифрові громадяни знають, що найкращі засоби комунікації та найкращі інструменти у цифровому середовищі відрізняються залежно від повідомлення, яке потрібно передати, у залежності передбачуваної мети та одержувача(ів). Крім того, для студентів важливо розглянути, який інструмент вони повинні використовувати для спілкування з потенційним роботодавцем або вищим навчальним закладом. Організації часто відстають від додатків, якими користується молодь. Крім того, відповідальні

23 Al Raqqad, H. K. (2020). The impact of social networking on enhancing digital citizenship among Princess Alia College, Al- Balqa'a University students. *Journal of Educational and Social Research*, 2020, 10(5). P. 53–65.

цифрові громадяни знають, що часто дуже важко (якщо взагалі неможливо) видалити інформацію після того, як вона була розміщена в Інтернеті²⁴.

У багатьох випадках роботодавці перевіряють акаунти кандидатів у соціальних мережах, щоб отримати краще уявлення про цих людей. Коли студенти спілкуються зі своїми друзями, вони повинні враховувати це та уникати поширення будь-якої інформації, яку вони не хочуть оприлюднити. Відповідальні цифрові громадяни знають, що робити покупки в Інтернеті ризиковано, важливо навчитися безпечно користуватися сайтами електронної комерції, перевіряти законність сайтів і захищати особисту та фінансову інформацію. Це важливі елементи цифрового громадянства. Студенти повинні вміти визначати та оцінювати ризики, пов'язані з купівлею чи продажем онлайн, знати, наскільки прийнятно ділитися своєю особистою та фінансовою інформацією; розуміти, що в Інтернеті рідко буває «безкоштовно». Доступ до їх особистої інформації іноді є ціною, яку доводиться платити, тому між електронною комерцією та цифровою безпекою існує тісний зв'язок²⁵.

4. Захистити себе та інших – піктограма безпеки цифрового громадянства. Термін «безпека» стосується запобіжних заходів, яких люди вживають, щоб захистити себе та інших від шкоди під час використання пристроїв, підключених до мережі. Як правило, загрози можуть виникати через несанкціонований доступ до особистої чи фінансової інформації. Вони також можуть бути викликані зловмисним програмним забезпеченням або вірусами, які пошкоджують або витягують дані. Відповідальні цифрові громадяни знають, що кожен зобов'язаний забезпечити нашу безпеку, коли ми в Інтернеті.

Тому кожен повинен оснастити себе програмним забезпеченням і додатками, які дозволять йому захистити себе від людей, які прагнуть використувати їх вразливі місця. Пам'ятаючи про це, студенти повинні розуміти необхідність мати паролі, які важко вгадати, і не розголошувати їх нікому. Вони також повинні застосувати інші безпечні методи, які допомагають запобігти поширенню зловмисного програмного забезпечення та вірусів, зокрема використовувати антивірусне програмне забезпечення²⁶.

24 Воронкова В. Г. Формування концепції стратегії кібербезпеки в умовах глобалізації: економічні засади. Scientific trends: modern challenges. Volume 1 : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2021. С. 46–60.

25 Yıldız Teknik University, İstanbul, Turkey. Aygun, M., & İlhan, G. O. Analysis of in-service and pre-service social studies teachers' digital citizenship. International Online Journal of Educational Sciences, 2020, 12(4). P. 123–146

26 Аппело Юрген. Менеджмент 3.0. Agile-менеджмент. Лідерство та управління командами». Харків : Ранок : Фабула, 2019. 432 с.

Студенти також повинні використовувати методи безпечного користування, наприклад, завантажувати лише з перевірених сайтів, уникати спільного використання чи використання піратського програмного забезпечення чи музичних записів і будь-якою ціною уникати більш незрозумілих сайтів.

5. Права та обов'язки. Кожен, хто має доступ до цифрового світу, має певні права та привілеї. Студенти повинні усвідомлювати, що онлайн-середовище пропонує великі можливості, але також несе в собі небезпеку. Коли студенти стикаються з проблемами в Інтернеті, вони повинні повідомити про них комусь із владних повноважень, наприклад, викладачеві чи правоохоронним органам. Приклади включають кіберзалякування, публікацію неприйняттого вмісту або шахрайство. Студенти також зобов'язані підтримувати інших і допомагати їм утримувати цифрове обладнання в належному робочому стані.

6. Цифрове громадянство – значок здоров'я та благополуччя, які представляють собою фізичний і психологічний стан людини, яка використовує технологію. Студенти повинні зрозуміти важливість збереження балансу між онлайн-світом і реальним світом, щоб мати можливість якісно проводити час особисто з родиною та друзями. Студенти повинні знати про час, який вони проводять в Інтернеті. Онлайн-ігри та різні форми чату можуть сприяти позитивній соціальній взаємодії. Проте студенти, які довго сидять або лежать, завдають шкоди своєму фізичному здоров'ю. У деяких випадках вони можуть настільки залежати від технологій, що страждають їх поведінка та режим сну. Як і в реальному світі, онлайн-цькування шкодить здоров'ю, добробуту та самооцінці учнів. Їм слід запропонувати стратегії, які допоможуть їм реагувати на випадок кіберзалякування або повідомити дорослому, якому довіряють, якщо вони або хтось інший стане жертвою. Соціальні взаємодії мають важливе значення для благополуччя людини. Проте численні дослідження виявили прямий зв'язок між використанням сайтів соціальних мереж і збільшенням випадків тривоги та депресії у дітей. Тому студенти повинні поміркувати про вплив використання соціальних мереж на їхній настрій і психічне здоров'я, для чого підтримувати розвиток цифрового громадянина²⁷.

7. У реальному світі громадянські навички та знання не набуваються спонтанно. Вони впливають з навчання, яке проводиться в рамках визнаних навчальних програм, а також з норм і очікувань, характерних для наших

27 Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Череп А. В., Череп О. Г. Європейська гуманістична візія в управлінні людським розвитком як основа досягнення прогресу. Modern trends in science and practice. Volume 1 : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2021. С. 24–30.

культур. Коли йдеться про цифрове громадянство, вчителі та інші дорослі повинні подавати приклад і докласти зусиль, щоб інтегрувати цифрове громадянство в планування уроків. Цей аспект також слід інтегрувати в позакласну діяльність і поза шкільним середовищем. Оскільки більшість студентів спілкуються та навчаються онлайн, їм потрібно надати можливість безпечно досліджувати цифровий світ. Крім того, учні повинні брати участь в обговоренні того, що вони можуть зробити, щоб стати відповідальними цифровими громадянами²⁸.

Бути відповідальним цифровим громадянином означає належним чином використовувати технології, безпечно та свідомо працювати в Інтернеті. Концепція цифрового громадянства все більше визнається, оскільки люди спілкуються, купують і діляться інформацією в Інтернеті. З цієї причини, як ніколи, необхідно практикувати відповідальні звички. Розуміння та дія в рамках концепції відповідального цифрового громадянства допоможе поважати, навчати та захищати себе від інших в Інтернеті²⁹.

1. *Поводьтеся в Інтернеті відповідно до етикету.* Практикуйте цифровий етикет, дотримуючись належних стандартів поведінки та процедур в Інтернеті. Практикуйте відповідну поведінку в Інтернеті та будьте готові навчати та обговорювати цифровий етикет з іншими як онлайн, так і особисто. Головне: будьте ввічливими! Активно намагайтеся створити позитивний імідж себе в Інтернеті. Належний цифровий етикет також вимагає, щоб ви: Зменшіть свій сарказм. Оскільки вираз обличчя та мову тіла не можна передати через текст, саркастичні коментарі легко сприймаються негативно. Не загострюйте розбіжності. Не використовуйте грубу, нецензурну або агресивну лексику. Не беріть участь у кібербулінгу. Говоріть, коли ви стали свідком кіберзалякування. Підтримуйте ціль переслідувань і визнайте, що користувачі, які залякують, поведуться неадекватно.

2. *Правильно обмінюватися інформацією.* Цифрова комунікація, або електронний обмін інформацією та листуванням, стрімко стає основною формою спілкування між ними. Однак будьте обережні, що ви публікуєте в Інтернеті. Не діліться особистою інформацією в електронному вигляді з людьми, яких ви не знаєте, і на веб-сайтах, яким ви не довіряєте. Зрозумійте,

28 Андриякитене Регина, Воронкова В. Г., Кивлюк О. П., Никитенко В. А. Становление и развитие smart-общества как высокоразумного, высокотехнологического, высокоинтеллектуального. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : збірник наукових праць / За ред. В. Г. Воронкової. Вип. 71. Запоріжжя, РВВ ЗДІА, 2017. С.17–25.

29 Al-Abdullatif, A. M., & Gameil, A. A. (2020). Exploring students' knowledge and practice of digital citizenship in higher education. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (ijET)*, 2020, 15(19). P. 122–142.

що деякі форми спілкування доцільніше проводити особисто. зокрема: Не публікуйте публікації про свої плани на відпустку, доходи та будь-що, що може наразити вас чи когось іншого на небезпеку. Не публікуйте повідомлення про свої особисті почуття щодо роботи чи стосунків. Ведіть емоційні або важливі розмови наодинці з іншими залученими людьми.

3. *Дотримуйтесь закону.* Існують певні юридичні права та обмеження щодо використання електронних технологій. Знайте, що ви несете юридичну відповідальність за свою поведінку в Інтернеті. Будьте особливо обережні, використовуючи однорангові (P2P) служби спільного доступу. Не крадіть чужі гроші, інтелектуальну власність або особисті дані. Не завдавайте шкоди роботі, ідентифікації чи онлайн-майну інших; не завантажуйте музику чи фільми, доступні нелегально; не створюйте шкідливих програм, програм або шкідливих веб-сайтів. Дізнайтеся про політику авторського права та добросовісного використання, якщо ви не впевнені щодо законності, з якою ви бажаєте придбати будь-яку форму медіа, доступну в Інтернеті.

4. *Не розсилайте спам.* Пропагувати використання нових технологій. Працюйте над підвищенням цифрової грамотності, вивчаючи та навчаючи інших про доступність і використання нових технологій; визнайте, що нові технології з'являються все частіше. Щоб бути відповідальним цифровим громадянином, ми повинні знати, як правильно використовувати ці технології³⁰.

Крім того, визнайте, що вчителі тепер потребують постійного навчання тому, як правильно використовувати технології в класі. Переконайтеся, що ваші діти та діти в найближчій до вас школі мають цифрову грамотність, зателефонувавши та запитавши, чи є у них план підвищення цифрової грамотності учнів. В Інтернеті є кілька програм і планів уроків, які допоможуть педагогам. Міністерство освіти Нью-Йорка розробило вичерпний посібник під назвою «Громадянство в епоху цифрових технологій», який містить плани уроків для K-12 класів.

5. *Забезпечте цифровий доступ.* Цифровий доступ означає ступінь, до якого люди можуть брати участь у житті суспільства в електронному вигляді. Будьте привітними під час спілкування з іншими в Інтернеті. Існують також більш активні способи відстоювати розширення цифрового доступу для всіх, незалежно від соціально-економічного статусу, здібностей і фізичного розташування. Важливим питанням політики сьогодні є забезпечення спра-

30 Voronkova Valentina, Kyvliuk Olga. Philosophical reflection smart-society as a new model of the information society and its impact on the education of the XXI century. Future Human Image. 2017 Future Human Image, Том 7, 2017. P. 154–163.

ведливого доступу до технологій для всіх студентів, багато організацій працюють над досягненням цієї мети³¹.

6. *Визнайте власні права й обов'язки та права й обов'язки інших.* Цифрові права та обов'язки допомагають формувати та захищати свободи, якими кожен повинен мати змогу користуватися онлайн. Зауважте, що з правами приходять і обов'язки. Пам'ятайте про власні права та обов'язки щодо розташування та мережі, якими ви користуєтеся, і поділіться цією інформацією з іншими, якщо вони не поведуться відповідно. Ці знання включають ступінь вашої свободи слова та вашу свободу відвідувати більшість публічних веб-сайтів. Поважайте всіх, з ким спілкуєтеся в Інтернеті, і переконайтеся, що ваші права не порушуються. Долучайтесь до позитивних і шанобливих розмов про свої права та обов'язки як цифрового громадянина, щоб допомогти визначити належне використання нових технологій у міру розвитку суспільства³².

7. *Підтримуйте цифрову безпеку.* Вживайте заходів обережності щодо свого технологічного обладнання та поведінки в Інтернеті, щоб захистити себе та матеріали, якими ви ділитесь в Інтернеті. Будьте особливо обережні з інформацією, пов'язаною з вашою особистістю. Це всі важливі заходи для роботи з цифровою безпекою: встановіть захист від вірусів на обладнанні, яке ви використовуєте для підключення. Будьте обережні, відкриваючи вкладення електронної пошти та натискаючи посилання. Зробіть резервну копію даних, бажано в кількох безпечних місцях. Використовуйте пристрій захисту від перенапруг, щоб захистити своє обладнання від більш відчутних небезпек, таких як стрибки струму під час негоди тощо.

8. *Зверніть увагу на своє здоров'я.* Хоча ви можете не вважати, що сидіти перед комп'ютером є небезпечним або нездоровим, ваше здоров'я та самопочуття залежить від вашого цифрового способу життя. Пам'ятайте про фізичні та психологічні наслідки експлуатації в цифровому світі. Захистіть себе від цих небезпек і заохочуйте інших також бути обізнаними.

9. *Ставтеся до цифрової комерції відповідально.* Цифрова комерція охоплює купівлю та продаж товарів і послуг онлайн. Пам'ятайте про ризики, пов'язані з цією практикою. Перш ніж здійснювати онлайн-транзакції, приймайте лише обґрунтовані та безпечні рішення. У деяких кра-

31 Arcagök, S. Investigation on teachers' perceptions of digital citizenship. Van Yuzuncu Yil University Journal of Education, 2020, 17(1). P. 534–556.

32 Andriukaitiene Regina, Voronkova V. H., Kyvliuk O. P., Nikitenko V. A. Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. Humanities Bulletin of Zaporizhzh State Engineering Academy. 2017. Tom 71. C. 17–25.

їнах законодавчо заборонено володіти багатьма товарами та послугами, доступними в Інтернеті. Переконайтеся, що всі операції, в яких ви берете участь, є законними та законними.

Проте діти та молодь мають особливі потреби та вразливі сторони, тому уряди, громадянське суспільство та промисловість несуть спільну відповідальність разом з батьками, вчителями та однолітками за те, щоб Інтернет був місцем можливостей для кожного отримати доступ до знань, спілкуватися, розвивати навички та покращувати перспективи працевлаштування та працевлаштування. Цифрові навички не можна обмежувати оперативним, пасивним використанням. Вони включають активну творчість, критичне розуміння та вирішення проблем за допомогою цифрових засобів. Освіта має прагнути надати учням можливість стати творцями, а не просто споживачами технологій³³.

Цифрова та медіаграмотність дозволяє дітям і молоді стати критично мислячими особистостями, активно аналізувати, оцінювати та створювати медіа-повідомлення, а також діяти відповідально в онлайн-середовищі. На нашу думку, ми всі можемо допомогти змінити ситуацію, для чого слід: забезпечити онлайн безпеку та відповідальність, безпечніше онлайн-середовище та кращий Інтернет для дітей; сертифіковану акредитацію для шкіл (eSafety Label); боротьбу із залякуванням через взаємодію онлайн і офлайн; цифрову грамотність та розвиток критичного мислення цифрових громадян; керування використанням Інтернету та мобільного телефону; підтримка розвитку цифрових навичок молоді різними способами; розширення можливостей молоді для працевлаштування (I-LINC); подолання розриву цифрових навичок; вміння кодування та обчислювального мислення; розуміння застосування обчислювального мислення в освіті (Computhink). Цифрове громадянство описує навички та знання, які дозволяють правильно та відповідально використовувати Інтернет. Посилення оцифрування класів протягом останніх років дає школам відповідальність і можливість включити основні навички цифрового громадянства у навчальну програму³⁴.

Хоча до цифрового етикету та поведінки можна звертатися багатьма способами, найефективніше інтегрувати освіту щодо безпеки в Інтернеті

33 Dere, İ., & Yavuzay, M. (2019). Examination of prospective social studies teachers through digital citizenship indicators. *MANAS Journal of Social Studies*, 2019, 8(3). P. 2400–2414.

34 Воронкова В. Г., Кивлюк О. П. Концепція активного відповідального громадянства для демократії і громадянського суспільства. *HUMANITIES STUDIES: збірник наукових праць* / Гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 11 (88). С. 210–119.

в усі предметні області на постійній основі. Подібно до того, як регулярне використання технологій на уроці дає учням невід’ємну можливість покращити свою цифрову грамотність, передовий досвід і поведінку в Інтернеті слід закріпити за допомогою уроків, які включають ключові питання в навчальну програму. Викладачі можуть заохотити учнів подумати про те, як вони представляють себе в Інтернеті, представити теми конфіденційності даних або цифрових слідів, уявивши, як можуть виглядати соціальні мережі вигаданого персонажа. Це відкриває дискусії щодо розбіжностей між тим, що люди представляють у соціальних мережах, і тим, що є реальним, допомагаючи дітям більше знати про фальшиві профілі, які намагаються ввести їх в оману в Інтернеті, а також вирішувати проблеми, пов’язані з використанням соціальних мереж і психічним здоров’ям.

Оскільки такі фрази, як «фейкові новини», які тепер є загальноприйнятими, учні шкіл та студенти повинні вміти аналізувати та вивчати інформацію в Інтернеті та розпізнавати надійні джерела. У рамках дослідницьких проектів студентів можна попросити обґрунтувати включення інформації, вказавши посилання на її джерело. Опрацьовуючи інформацію таким чином, студенти навчаться розпізнавати неправдиву інформацію в Інтернеті, а також отримують важливі навички критичного аналізу, які необхідні для багатьох предметів під час навчання³⁵.

Шаноблива та добра поведінка в Інтернеті має бути основою освіти цифрового громадянства у школі. Як і у випадку з особистими стосунками, учні повинні розуміти, що онлайн-взаємодія – це спілкування з іншою людиною, єдине ціле зі своїми думками та почуттями. Цифрові кодекси поведінки чи студентська політика можуть заохочувати дітей брати на себе відповідальність за свою поведінку в Інтернеті та запобігати проблемам кіберзалякування чи жорстокого поводження в Інтернеті. Крім того, у школах повинні бути механізми звітності, обладнані для обробки випадків залякування чи переслідувань в Інтернеті. Співробітники, відповідальні за безпеку студентів, повинні знати про посилення націленості на групи меншин. З огляду на значне нещодавнє зростання ненависті в Інтернеті, школи повинні бути готові до вирішення ризиків з тактом і чутливістю, забезпечуючи молодим людям простір і впевненість, щоб повідомляти про упереджене насильство.

35 Олексенко Р. О., Нікітенко В. О. Логіка як наука про прийняття управлінських рішень в інформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University, . 2021. № 8(85). С. 40–47.

Незважаючи на те, що слід визнати довгий і різноманітний список переваг Інтернету, вкрай важливо звернути увагу на шкоду в Інтернеті, таку як залякування та дезінформація. Включивши всебічну цифрову освіту в навчальні програми, школи можуть озброїти своїх учнів навичками, поведінкою та знаннями, щоб працювати з технологіями та Інтернетом відповідально, шанобливо та критично як активні та кмітливі цифрові громадяни³⁶.

Процес розвитку дітей і молоді як цифрових громадян має починатися якомога раніше, і що всі освітяни, будь то формальні, неформальні чи неформальні, повинні сприяти розвитку навички та компетенції цифрового громадянина. Освіта може бути використана педагогами для скерування їхньої роботи з молодими людьми з питань громадянства. Цифрове громадянство описує навички та знання, які дозволяють правильно та відповідально використовувати Інтернет. Посилення оцифрування класів протягом останніх років дає школам не лише відповідальність і можливість включити основні навички цифрового громадянства у навчальну програму. Хоча до цифрового етикету та поведінки можна звертатися багатьма способами, найефективніше інтегрувати освіту щодо безпеки в Інтернеті в усі предметні області на постійній основі³⁷.

Подібно до того, як регулярне використання технологій на уроці дає учням невід'ємну можливість покращити свою цифрову грамотність, передовий досвід і поведінку в Інтернеті слід закріпити за допомогою уроків, які включають ключові питання в навчальну програму. Можна допомогти молодим людям вивчити та зрозуміти проблеми цифрової ізоляції та того, як це впливає на всіх громадян. Розвиток умінь і навичок креативного, гнучкого та критичного мислення гарантує, що молоді люди мають можливість робити свідомий вибір щодо своєї участі та впливу як цифрових громадян. Можна допомогти молодим людям розглянути свої права, обов'язки та ролі цифрових громадян. Сюди входять такі сфери, як свобода вираження/слова, права, приватність, демократична участь і залучення, а також законодавство³⁸.

Розвиток цифрових навичок у дитинстві важливий для забезпечення того, щоб діти безпечно та ефективно користувалися цифровими техноло-

36 Капітаненко Н. Роль общественного контроля в сфере интеллектуальной собственности в Украине. Management. Business. Technologies, innovation: trends and challenges. Scientific articles. 2021. № 1. С. 91–98.

37 Schou, Jannick (2018). Remaking Citizenship. Welfare Reform and Public Sector Digitalization. Ph.D. dissertation, Department of Business IT. Copenhagen: IT University of Copenhagen.

38 Schou, Jannick & Pors, Anja S. (2018). Digital by default? A qualitative study of exclusion in digitalised welfare. Social Policy & Administration, 53(3). P. 464–477.

гіями вдома, у школі чи пізніше в житті на робочому місці. Ефективне залучення до цифрових технологій включає³⁹:

1) Доступ: більшість дітей у країнах ОЕСР мають домашній доступ до Інтернету, а набір цифрових інструментів у них під рукою є безпрецедентним;

2) Використання: незважаючи на широкий доступ, існує розрив у використанні цифрових технологій і відповідних навичок, особливо між дітьми з переважних і знедолених. Цей розрив збільшується. Системи освіти мають застосувати інклюзивний та цілісний підхід, щоб забезпечити доступ для найбільш знедолених верств населення та сприяти розвитку навичок, необхідних усім дітям, щоб стати активними та етичними користувачами цифрових технологій. Цифрове громадянство дає дітям змогу активно та відповідально брати участь у житті суспільства.

3) Надання доступу до цифрових технологій. Розвиток цифрових, соціальних та емоційних навичок. Цифрова участь може посилити соціальну інтеграцію. Однак не всі можуть отримати однакову користь. Діти з обмеженим або відсутнім доступом до технологій виключені, що може вплинути на їх соціальне, громадське та академічне життя. У багатьох країнах не всі вчителі та школи мають доступ до найновішого програмного забезпечення та цифрових знань⁴⁰.

4) Географія відіграє важливу роль, оскільки країни з більшою кількістю сільського населення стикаються з труднощами у розгортанні доступного ширококутового зв'язку для всіх. Деякі поширені стратегії включають: надання пристроїв, якими діти можуть користуватися в школі та приносити додому; BYOD – принести свій власний пристрій. Незалежно від обраного підходу, пом'якшення соціальної нерівності чи розбіжностей повинно стояти на передньому краї будь-якої політики.

5) Забезпечення рівного доступу до пристроїв і уникнення практик виключення є важливими. Забезпечення доступу недостатньо, щоб гарантувати активну участь дітей у цифровому середовищі. Незважаючи на те, що вони вирости з цифровими технологіями, не всі діти мають навички, необхідні для їх ефективного використання.

39 Воронкова Валентина. Трансформації у сфері освіти: галузевий аспект. Conference Proceedings of the 6th International Scientific Conference Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development (April 20 – 23, 2017, Opole, Poland). The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. С. 241–243

40 Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Цифрова трансформація Європи «Цифровий компас-2030» як умова подолання пандемії COVID-19: цифровізація економіки, освіти і медицини. Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації: матер. II Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (Мелітополь, 25–27 травня 2021 р.) / ред. кол. : В. М. Кюрчев, Н. Л. Сосницька, М. І. Шут та ін. Мелітополь : ТДАТУ, 2021. С. 92–96.

6) Демографічні фактори, що впливають на навички та мотивацію користування Інтернетом, включають: стать, вік, соціально-економічний статус та інвалідність. Діти можуть почати вивчати цифрові навички в початковій школі, але в більшості систем основна частина навчання відбувається на середньому рівні.

7) Приклади політики та практик щодо впровадження цифрових навичок у системи освіти включають розширення та оновлення навчальних програм, сприяння кар'єрним можливостям студентів, реформа навчальних програм і можливості професійного розвитку вчителів, пов'язані з ІКТ⁴¹.

Рамки навчання та шкільні стратегії Національна стратегія цифровізації шведської шкільної системи на 2017-2022 рр.: цифрова компетентність є одним із трьох основних стовпів цієї національної стратегії, поряд із рівністю в доступі та використанні цифрових інструментів, а також дослідженнями та оцінкою наслідки цифровізації в школі. Освіта вчителів FATiH (Туреччина): професійний розвиток вчителів у цій програмі включає використання технологій, навчання на місцях і розробку контенту. Позашкільні можливості digIT (Австралія): літні школи ІКТ для учнів 9-10 класів із груп, які недостатньо представлені в галузях STEM, з додатковими п'ятьма місяцями наставництва та подальшою школою-інтернатом. Цифрові ресурси InCoDe.2030 (Португалія): розробка цифрових освітніх ресурсів на такі теми, як цифрове громадянство.

Розвиток цифрових навичок, що забезпечує доступ до цифрових технологій: щоб процвітати в цифровій економіці, сильні цифрові навички повинні супроводжуватися соціальними та емоційними навичками, включаючи співпрацю, емоційну регуляцію та відкритість до досвіду.

Розвиток цифрових навичок має доповнюватися формуванням соціальних та емоційних навичок. Ключові до сприяння благополуччю дітей і про-соціальному розвитку, соціально-емоційні навички також формують основу цифрового громадянства та розуміння/залучення до позитивної цифрової поведінки. Розвиток обох наборів навичок може сприяти залученню всіх дітей до цифрового та реального світу. Розширення можливостей активного та етичного цифрового покоління означає спорядження дітей для активної, позитивної та відповідальної участі в суспільстві, незалежно від того, відбувається це в мережі чи поза нею.

41 Ажажа М. А., Фурсін О. О., Венгер О. М. Зарубіжний досвід регіонального економічного розвитку: інновації, екосистема, місцеве самоврядування *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house «Helvetica», 2022. 11 (88). P. 169–182.

Цифрове громадянство можна розуміти як норми поведінки щодо використання цифрових технологій. Цифрове громадянство передбачає: 1) компетентне та позитивне залучення до цифрових технологій (доступ та навички); 2) активну та відповідальну участь (розширення можливостей та етикет); 3) навчання протягом усього життя у формальному, неформальному та неформальному контекстах (включаючи управління ризиками). Цифрове громадянство можна розуміти як норми поведінки щодо використання цифрових технологій⁴².

Культура обміну інформацією допомагає дітям і підліткам відчувати зв'язок із більшою глобальною спільнотою. Як цифрові громадяни, підлітки виражають себе, ділячись і публікуючи коментарі, зображення та відео. Вони можуть досліджувати, ким вони є, і вживати заходів щодо проблем, які їх хвилюють, починаючи або підписуючи онлайн-петиції, приєднуючись або створюючи онлайн-спільноти та групи за інтересами або просто створюючи вміст, як-от анімації чи меми. Інтернет дає підліткам хороший доступ до новин та інформації про здоров'я, і багато хто звертається до Інтернету спочатку, щоб зрозуміти себе та світ. Діти та підлітки спілкуються в соціальних мережах як онлайн, так і офлайн, але вони можуть робити в Інтернеті щось, що кидає виклик вашим уявленням про те, що є нормальним або нормальним. Це часто стосується відкриттів і самовираження, які важливі для розвитку вашої дитини. Ключові повідомлення для безпечного та відповідального цифрового громадянства можуть заохотити вашу дитину бути безпечною та відповідальною в Інтернеті, водночас розважаючись⁴³.

Щоб повноцінно функціонувати у суспільстві, пронизаному цифровими технологіями, окремі особи та домогосподарства потребують як доступу, так і навичок для ефективного використання цих технологій. На жаль, доступ до цифрової інфраструктури та навичок нерівний, так як існує цифрового розрив та цифрова грамотність, що вимагає більш комплексного та інклюзивного підходу до вимірювання. Системи цифрової ідентифікації з'являються як частина цифрової інфраструктури, яка

42 Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, Нікітенко Віталіна & Рижова Ірина. Stem-освіта як фактор становлення і розвитку smart-суспільства. Становлення і розвиток інформаційного суспільства як основи забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави». Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2017 року / Ред.-упорядник: д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2017. С. 85–89.

43 Nikitenko Vitalina, Voronkova Valentyna, Shapurov Olexandr, Ryzhova Iryna, Oleksenko Roman. The Influence of Digital Creative Technologies on the Development of Education and Medicine. International Journal of Health Sciences. Available online at www.sciencescholar.us Vol. 6 No. 2, August 2022. P. 699–708.

дозволяє людям брати участь у житті суспільства як цифрові громадяни. Незважаючи на залучення більшої кількості громадян із цифрових країн, окремі мотиви вказують на те, що електронне резидентство може компенсувати певну цифрову невідповідність громадянам країн із нижчим рівнем розвитку електронного уряду⁴⁴.

Системи цифрової ідентифікації з'являються як частина цифрової інфраструктури, яка дозволяє людям брати участь у житті суспільства як цифрові громадяни. У цьому документі розглядаються наслідки електронного резидентства, транснаціональної схеми цифрової ідентифікації, щоб надати нерезидентам країни віддалений доступ до цифрової інфраструктури та електронних послуг для глобального цифрового громадянства. Ми пояснюємо прийняття електронного місця проживання, аналізуючи, як на індивідуальні мотиви подати заявку на отримання цифрової ідентичності впливають як соціально-демографічні характеристики індивідуального рівня, так і характеристики макrorівня, що вимірюють цифровий та економічний розвиток у країні походження заявника. Отримані дані свідчать про те, що індивідуальні мотиви прийняття електронного резидентства відрізняються як від громадянства заявника, так і від рівня розвитку електронного уряду в країні походження. Незважаючи на те, що залучення більшої кількості громадян із цифрово розвинутих країн, окремі мотиви вказують на те, що електронне резидентство може компенсувати певну цифрову невідповідність громадянам країн із нижчим рівнем розвитку електронного уряду. Громадянство все більше опосередковується цифровою комунікацією, поява цифрового уряду суттєво змінює спосіб, у який громадяни можуть залучати демократію та передумови для справедливої участі. Хоча доступ до Інтернету постійно розширюється, можливість приймати перевага збільшення доступу залежить від рівня інформаційно-технологічної грамотності (ITL)⁴⁵.

Таким чином, відповідальне цифрове громадянство в епоху цифрових технологій включає повне розуміння цифрового громадянина, яке є належною та відповідальною поведінкою під час використання технологій та різноманітних заходів громадянського суспільства. Оскільки циф-

44 Voronkova Valentina, Nikitenko Vitalina, Metelenko Natalya. AGILE-economy as a factor in improving the digital society. (AGILE-економіка як фактор вдосконалення цифрового суспільства). *Baltic Journal of Economic Studies*, Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022, Vol. 8. No 2. 188 pages. P. 51–58.

45 Бугайчук Оксана. Зарубіжний досвід становлення і розвитку конвергентного спрямування цифрових технологій у сучасному суспільстві. VIII Міжнародна науково-практична конференція «MODERN DIRECTIONS OF SCIENTIFIC RESEARCH DEVELOPMENT» 26–28 січня 2022 року, Чикаго, США. С. 884–894.

рове громадянство оцінює якість реакції людини на членство в цифровій спільноті, воно часто вимагає активної та відповідальної участі всіх членів спільноти. Значна роль відповідального цифрового громадянина включає цифрову грамотність, етикет, безпеку в Інтернеті та визнання приватної інформації⁴⁶. Розвиток цифрової участі громадян можна розділити на два основних етапи.

Перший етап цифрової участі громадян – це: 1) поширення інформації, яка включає статичне поширення інформації, що характеризується переважно діями громадян, які використовують веб-сайти, доступні лише для читання, де вони беруть під контроль дані з надійних джерел, щоб формулювати судження або факти; 2) динамічне поширення інформації, яке є більш інтерактивним і залучає як громадян, так і державних службовців.

Другий етап цифрової участі громадян – це обговорення, у якому приймають участь громадяни у певних змінах політики: 1) громадяни можуть зіграти певну роль, беручи участь в онлайн-опитуваннях, а також надсилаючи скарги та рекомендації, головним чином уряду, який може змінити політичні рішення; 2) динамічні громадяни-учасники можуть обговорювати свої думки та рекомендації на зборах у ратуші або на різних медіа-сайтах.

Громадянська активність, таким чином, включає демократію, що ґрунтується на діях громадян, які започатковані через інформацію, яка поширюється через Інтернет, через прямі комунікаційні сигнали, які надсилає держава громадськості і навпаки, тактику соціальних медіа від приватних і державних компаній.

DOI: 10.51587/9781-7364-13395-2022-008-226-249

46 Vial, Gregory (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *Journal of Strategic Information Systems Review*, 28(2). P. 118–144. Vivienne, Sonja, McCosker, Anthony & Johns, Amelia (2016). Digital Citizenship as Fluid Interface: Between Control, Contest and Culture. In Anthony McCosker, Sonja Vivienne & Amelia Johns (Eds.). *Negotiating Digital Citizenship: Control, Contest and Culture* (pp. 1-18). London: Rowman & Littlefield.